

"En övermänniska avlivar en undermänniska" är titeln på skulpturen i Värmlands museums nya utställning "Fransson skottar snö". Forum för levande historia har gett regissören Roy Andersson ansvaret för dramatiseringen. FOTO: HÅKAN STRANDMAN

En förfärlig påminnelse

KARLSTAD

Det är hemskt att läsa och förfärligt att inse: Sverige hade också en roll i förintelsen. Rasbiologin, grunden till den etniska rensningen, föddes till och med här, hos svenska forskare och i makarna Myrdals folkhemsdröm. Alltmedan livet lunkade på och Fransson skottade snö.

Det är så den heter och så den börjar, den nya storutställning som invigs på Värmlands museum på söndag: med ett foto av en snöskottande svensk farbror, ett par andra av några välmående barn.

Men där sitter också en skulptural man och kvinna och gråter i en soffa, efter att ha sett bilder från Auschwitz. Och så, bara några steg in i museets stora utställningshall, möter helvetet i text och många bilder.

FORUM FÖR LEVANDE historia, svensk myndighet med bas i Stockholm, har låtit producera utställningen. Uppdraget gick till en man med dokumenterat öga för mänsklighetens dystrare sidor, regissören Roy Andersson och hans medarbetare Kalle Boman och Stig-Åke Nilsson.

– Kritikerna beskyller oss för att vara en propagandamyndighet, och det erkänner jag stolt att vi är. Vi är tjugiga och envisa i vår propaganda för demokrati och allas lika värde, säger projektledaren Marie Braunerhielm.

DEN TURNERANDE utställningen är bara en del i arbetet med att visa upp Sveriges roll i det svarta hål i Europas historia som förintelsen utgör. Här sågs just inget om hur Sverige inte tog emot utan tvärtom skickade ut flyktingar till Tyskland och gaskamrarna, och inget om hur vi visade vår "neutralitet" genom att fortsätta handeln med Tyskland som om ingenting hänt.

Mycket av tyngden läggs i stället på ett par

av de hörnstenar som Hitlers välde byggde på.

"Den nya tidens skärpta kvalitetskrav" skriver Gunnar och Alva Myrdal i sin beskrivning av hur folkhemmet ska förverkligas, och syftar alltså inte på byggnader utan på människorna. Kraven skulle man uppnå genom sterilisering av dem som mentalt och socialt inte höll måttet, arvsyggen som det kallades. Den rasbiologiska forskningen hade inletts redan 1921, men den kalla statistiken ändas inte förrän 1975.

NÅGON NYTTA KUNDE man ändå ha av de mentalt "efterblivna", som i kariesexperimenten på Vipeholmsanstalten åren 1945–55 – således långt efter det att Nürnbergkoden 1947 förbjöd läkare att göra medicinska försök på människor utan deras samtycke. Genom att patienterna oupphörligen fick tugga på en söt kola, som inte gick att svälja, kunde man alltså över lång tid undersöka sambandet mellan kost och tandskador!

Läkare, forskare, ingenjörer, höga militära ledare – det går inte att skylla det som hände vare sig i Sverige eller Tyskland på obildade

människor, påpekar Kalle Boman.

STORHET HAR VARIT ett annat centralt begrepp när Roy Andersson byggd utställningen. Den storhetsdröm som drev Hitler, och som bland annat är en gemensam nämnare vid våra dagars skolskjutningar: man vill gå till historien som en övermänniska, konstaterar han.

Rejält väggutrymme ges till den franska filosofen Simone Weils ord om att vi alla måste omvärdera storhetsbegreppet, för att slippa fler Hitler i framtiden.

ATT VÄRMLAND HAR sin egen skammens historia lyfter museet fram i sitt lokala komplement till utställningen. Ut ur gömmorna har man hämtat den värmländske nazisten Birger Furugårds "skattkista", med flagga, affischer, bilder, teckningar och föremål som tydligt visar att han var något mer än Molkoms uppskattade veterinär. Kistan hittades i ett förråd på Nyeds hembygdsgård, där Furugård bott en tid.

– För första gången har vi hittat ett sammanhang att visa den i, säger museets utställningsansvariga Maria Linder.

MUSEET HAR LAGT ner ett omfattande arbete med att förbereda mottagandet av utställningen, tillsammans med ett nätverk man byggt och kallar "Värmland fritt från nazism". Flera seminarier har hållits i förväg, och ett program byggts för utställningsperioden. Det kulminerar – så här långt – på förintelsens minnesdag den 27 januari, men utställningen står kvar ända till den 26 april.

Invigningen sker på söndag, efter ett fackeltåg från Herrhagskolan, som efter kriget blev sjukhus för kvinnliga flyktingar från Tyskland och där en minnestavla nu avtäckts.

LENA BONNEVER

Den har stått i museets skamvrå fram till nu, den värmländske nazistledaren Birger Furugårds kista, som Maria Linder packat upp.